

Být či nebýt jiný

Veronika Maderová

Fakulta sociálních věd

Universita Karlova

Praha

3. ročník sociologie

Konzultoval: Mgr. Ivan Vodochodský
Práce bude obhajována v 6. semestru studia.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala
samostatně a použila jen uvedených pramenů
a literatury.

U Praze 22. 5. 2006

Obsah

Abstrakt	3
Co je to Mensa a proč i zkoumat	4
Výběr tématu	4
Mensa	4
Metodologie	4
Sběr dat	5
Zpracování dat a jejich interpretace	5
Teoretické vymezení	6
Identita jako konstrukt	6
Pojem inteligence	7
Inteligence jako stigma	7
Jsem/Jsme jiní	8
Proč Mensa	8
Podobnost mezi členy	9
Komunikace	10
Komunikace s těmi svými	10
Komunikace s ostatními	11
Solidarita	12
Pohled zvenčí očima uvnitř	13
Vnímání okolím	14
Předsudky	14
Vyčnívání	15
Elitářství	15
Podivínství	16
Jsem/jsme výjimeční	17
Inteligence jako hodnota	17
Co vše umím, když jsem inteligentní	18
Jsem/jsme normální	18
Já ne, já Ne-Mensan	19
Normálnost	19
Závěr	21
Literatura	22
Přílohy	23

Abstrakt

Tato práce je závěrečnou zprávou z kvalitativního výzkumu zaměřeného na členy Mensy, organizace, která sdružuje osoby s nadprůměrnou inteligencí. Hlavním cílem je zjistit, zda Mensané vnímají svoji odlišnost a jakým způsobem o ní hovoří. První část je věnována strategiím, kterými vypravěči konstruují svou odlišnost a začleňují ji do svého sebeobrazu. Hlavním dokladem odlišnosti jsou různé úrovně komunikace s Mensany a s ostatními. Důležitou roli hrají názory a předsudky okolí, které vypravěči musí zapracovávat do svého sebepojetí. Specifickým typem odlišnosti se ve vyprávění stává výjimečnost, která je s vysokým IQ spojována. Další část práce se věnuje snaze vypravěčů prezentovat se navzdory své vysoké inteligenci jako normální a neodlišní od ostatních. Dochází k distancování se od ostatních členů Mensy a od Mensy jako takové. Členové Mensy vytvářejí velmi rozporuplný obraz svých identit především díky ambivalenci vysoké inteligence a jejího vnímání ve společnosti.

Abstract

This dissertation summarizes results of a qualitative research focused on members of Mensa – an organisation of people whose IQ is in the top 2% of the population. The main goal is to find if Mensans perceive their differentness and the way they describe it. First: I explore strategies used by narrators - Mensans to construct their differentness and to include it into their self-pictures. The differentness is reflected especially in distinct levels of their communication with Mensans comparing to communication with non-Mensans. A very important source for construction of Mensans' identities are other people's ideas and prejudices, Specific type of differentness is exceptionality that is linked to high IQ. Second: I explore the narrators' effort to present them selves as normal and not different. Mensans disavow from other Mensa members and from Mensa as such. Members of Mensa construct very inconsistent picture of their identities as a result of an ambivalent perception of high intelligence by an average society.

Co je to Mensa a proč ji zkoumat?

Výběr tématu

Problematika vysoké inteligence mě začala zajímat po náhodné účasti na akci organizované Mensou České republiky, kde jsem zaznamenala z mého pohledu „zvláštnost“ jejich členů. Začala jsem vnímat Mensu jako organizaci sdružující specifický typ lidí, kteří jsou nositeli značně ambivalentní charakteristiky – vysokého IQ. Ve volbě tématu jsem byla utvrzena především po konzultaci svého výběru s okolím. Překvapily mě negativní reakce plné předsudků vůči členům Mensy, se kterými jsem se při rozhovorech s lidmi mě blízkými setkala. Mým cílem se stalo zjistit, zda se členové Mensy vnímají jako odlišní od okolí, případně co je k takovému chápání sebe samých vede, a zda můžou jejich dispozice ovlivňovat způsob, jakým se vymezují vůči vnějšímu světu a celé společnosti.

Mensa

Mensa České republiky je občanské sdružení, které vzniklo v roce 1989 jako pobočka mezinárodní organizace Mensa International, která byla založena roku 1946 v Oxfordu. Jedná se o apolitické sdružení nadprůměrně inteligentních lidí bez rozdílů rasy a vyznání. Jejím cílem dle oficiálních stanov je „zkoumat a rozvíjet lidskou inteligenci ve prospěch lidstva a vytvářet stimulující intelektuální a společenské prostředí pro své členy.“ (mensa.cz) Členem se může stát každý po dosažení věku 15 let a dosažení v testu inteligence výsledku mezi dvěma horními procenty populace, což v České republice odpovídá přibližně hodnotě 130 bodů. Děti mezi 10 a 15 lety se mohou stát členy dětské Mensy. Členství je podmíněno placením členských příspěvků. V současné době má Mensa přes 2000 členů, kterým nabízí především možnost zapojit se do jednotlivých zájmových sekcí a účastnit se akcí, které organizace zaštiťuje.

Metodologie

Sběr dat

Zvolila jsem metodu polostrukturovaných rozhovorů. (Silverman 2002; Disman 2002) Vycházím z předpokladu, že „mluvení, se všemi svými komunikativními a narativními vlastnostmi, se při hledání způsobu, jak čelit nečekaným a ambivalentním situacím, stává

obvyklým prostředkem jak pro hodnověrné situování individua v sociálním čase a prostoru, tak pro strukturování sociálního života.“ (Fischer-Rosenthal 1997: 7) Pomocí jazyka lze vytvářet reprezentace světa, který sdílím s ostatními i vytvářet svůj vlastní svět. (ibid) Základem pro tuto práci je tedy analýza sedmi individuálních polostrukturovaných rozhovorů se členy Mensy, které proběhly v průběhu března roku 2006. Mezi členy Mensy nebylo příliš obtížné proniknout, neboť všechna jejich setkání jsou zcela přístupná veřejnosti a některé kontakty se dají nalézt na internetových stránkách (Filip, Bára). Kontakt na své vypravěče jsem získávala i prostřednictvím známých (Adam, Karel, Eva). Následně jsem použila metodu sněhové koule a využila faktu, že se mezi sebou členové Mensy znají a často udržují úzké kontakty (David, Jakub). Výběr vypravěčů probíhal na základě několika kritérií. Mým cílem bylo zahrnout do výběru jak muže tak ženy, ačkoliv celkově je v Mense více mužů. Dále jsem chtěla věkově pokrýt co nejširší rozpětí, aby byly ve výběru zastoupeny všechny generace. Posledním kritériem byla aktivita či pasivita z hlediska členství v Mense. Jak ukazuje tabulka jedna, tři z vypravěčů – Filip, David a Jakub jsou v současné době aktivními členy, kteří se angažují na chodu Mensy. Rozhovory s nimi jsem provedla především na základě předpokladu, že díky svému aktivnímu členství o Mense, jejím poslání a své pozici v ní přemýšlí více než řadoví členové. Také proto, že vzhledem k času a energii, kterou členství obětují, se dal očekávat odlišný přístup k organizaci jako takové. Všechny rozhovory byly anonymizovány pomocí změny jmen a názvů míst, které se v rozhovorech objevují. Žádného z vypravěčů jsem osobně dříve neznala. Považuji za nutné zmínit, že nejsem členkou Mensy ani neznám výšku svého IQ.

<i>Tabulka 1</i>			
	Pasivní/Aktivní	Věk	Muž/Žena
Adam	P	21	M
Bára	P	40	Ž
David	A	45	M
Eva	P	16	Ž
Filip	A	36	M
Jakub	A	48	M
Karel	P	38	M

Zpracování dat a jejich interpretace

Rozhovory byly následně přepsány komentovanou transkripcí (Hendl 2005: 208). Vzhledem ke snaze teoreticky vyjádřit zkoumanou realitu byla použita metoda grounded theory (Strauss,

Corbinová 1999). Pomocí otevřeného kódování byly zmapovány tématické okruhy, o kterých vypravěči v průběhu rozhovoru hovořili. V průběhu axiálního a selektivního kódování byla nalezena centrální kategorie, kterou jsem pojmenovala odlišnost. Tím došlo k postupnému zužování tématu práce. Vůči centrální kategorii byly vymezeny kategorie normálnosti a výjimečnosti. Každá z těchto hlavních kategorií obsahuje několik dimenzí, které byly propojovány do vzájemných vztahů tak, jak je schématicky vidět v příloze 1. Nalezené vztahy mezi kategoriemi i jejich dimenzemi mi naznačily komplexnost a komplikovanost definování své odlišnosti či normálnosti ze strany Mensanů. Předpoklad jasně vymezené pozice Mensanů vůči okolnímu světu se ukázal jako chybný. Vztah s okolím je v rozhovorech vyjednáván, je konstruován v interakci s výzkumníkem. Kromě Báry nenaznačil žádný z vypravěčů, že by dříve přemýšlel o otázkách, které jsem pokládala, a i Bára v průběhu rozhovoru postupně utvářela a upravovala obraz postavení vysoce inteligentních vůči okolí. Upustila jsem tedy od pojetí reality jako něčeho skrytého, co výzkumník postupně odhaluje, a soustředila jsem se na vyprávění jako na proces konstruování „reality“. Cílem se stalo odhalení procesů vytváření dojmu jinakosti či normálnosti vypravěči a strategií, které používají při vyrovnávání se s reakcemi okolí na svou specifickou osobnost. Pokusím se ukázat, jakým způsobem definují svou identitu v rámci reflexe výšky svého IQ.

Teoretické vymezení

Identita jako konstrukt

Koncept identity nebo sebeobrazu je napojen na mnoho teorií především díky tomu, že se v současné době stává stále častějším sociologickým tématem. Zřejmě také proto, že „zatímco v archaických společnostech byla osobní identita pevně zakotvena ve společenské struktuře, musí ji v době moderní (poznávané roztržitostí a nejednoznačností) definovat pro sebe každý sám“. (Palečková 2000) Při analýze rozhovorů pracuji s představou, že osobní identita vzniká v dialektickém vyjednávání s okolím během sociálních procesů. Členové společnosti „svou existenci externalizují do společenského světa a zároveň tento svět internalizují jako objektivní realitu“ (Berger, Luckman 1999: 128) Snažím se zachytit, že „jakmile se pokusíme vysvětlit, co ‚já‘ znamená nebo kdo určitá osoba zrovna ‚je‘, nalézáme ‚ty‘, ‚my‘ a ‚oni‘, která se potloukají někde kolem a jsou integrální součástí všech lidských jednání.“ (Fischer-Rosenthal 1997: 5) Jedinec je tedy neoddelitelný od svého okolí, které se podílí na tvorbě jeho identity. Ta není pevně určená a podléhá proměnám a formování v průběhu času. Identita

jednotlivce je také produktem jeho sebezpřítání. V rámci rozhovoru ale i při každodenních situacích definuje každý svou identitu přijímáním různých rolí a používáním různých komunikačních strategií. (Goffman 1999: 11-20)

Pojem inteligence

Při analýze tématu konstruování odlišnosti lidí s vysokým IQ je potřeba definovat používání pojmu inteligence a IQ v celé práci. Inteligence jistě zahrnuje více ukazatelů než je pouze IQ a je velmi komplexním pojmem (Mackintosh 2000). Během rozhovorů definovali všichni vypravěči své chápání pojmu inteligence a používali tohoto pojmu v různých kontextech a velmi různými způsoby. Pro téma této práce je podstatné si uvědomit, že ačkoliv je chápání pojmu inteligence a jeho vztahu k IQ velmi rozmanité, nejsou tyto rozdíly ani jednotlivé typy inteligence důležité. Pokud se zaměříme na to, jakým způsobem promlouvají vypravěči o své odlišnosti nebo výjimečnosti, můžeme dle mého názoru pominout, na základě kterého konceptu inteligence tuto odlišnost definovali. Proto kdykoliv používám v této práci pojmu inteligence, ztotožňuji ho s hodnotou IQ, která je v případě lidí z Mensy relevantní.

Inteligence jako stigma

Při uvažování o vysoké inteligenci jako faktoru ovlivňujícím utváření identit členů Mensy využívám konceptu stigmatu Ervinga Goffmana (Goffman 2003). Při sociálních kontaktech je vhodné vycházet z kategorizace lidí dle jistých atributů, ke kterým jsou přidávány další vlastnosti a charakteristiky. V rámci zařazení jedince do určité kategorie mu tak přisuzujeme sociální identitu, která je spojena s očekáváními. Termínem stigma označujeme diskreditující atribut, který však nemusí být negativně vnímán za všech okolností. „Stigma je tedy v podstatě zvláštním druhem vztahu mezi atributem a stereotypem“. (Goffman 2003: 11) Pro použití konceptu stigmatizace jsem se v souvislosti s vysokou inteligencí rozhodla, protože v mnoha ohledech je vnímána svými nositeli jako břímě nebo charakteristika, se kterou se musí vyrovnat. Naše centrální kategorie odlišnosti, o které vypravěči hovoří, je právě tím stigmatem, které je okolím vnímáno a které ovlivňuje vystupování vůči členům Mensy. Na základě zjištěného atributu dochází k zařazení do kategorie, se kterou jsou spojeny stereotypy a očekávání.

Jsem/jsme jiní

Kategorie odlišnosti se objevuje velmi výrazně ve většině rozhovorů. Je centrálním bodem vyprávění některých vypravěčů, kteří o své odlišnosti mluví v souvislosti s mnoha tématy. Při analýze se tak stala klíčovou kategorií a nejdůležitější dimenzí zkoumání toho, jak Mensani sami sebe popisují.

Proč Mensa

Pocity odlišnosti jsou u vypravěčů spojeny i s obdobím před členstvím v Mense. Popis okolností vstupu a motivace k absolvování testů se stal první oblastí, kde se tato kategorie objevila. Je spojená s výškou IQ jako s vlastností, se kterou vypravěči museli a musí žít. Vstup do Mensy znamená pro většinu vypravěčů potvrzení určitého očekávání, které měli ohledně výšky svého IQ. Svou odlišnost vnímali již dříve v průběhu dětství i dospívání, kdy postupně zjišťovali, že se svými výsledky a schopnostmi liší od ostatních. To bylo pro ně motivem ověřit si pomocí testování v Mense své schopnosti. Ačkoliv tedy existuje skupina, ke které se přirozeně řadí, tedy skupina vysoce inteligentních lidí, vzniká u nich potřeba mít příslušnost k této skupině potvrzenou oficiálním způsobem. Tím, že prošli testy a stali se následně členy Mensy, se stali členy další skupiny, skupiny lidí, která deklaruje svou odlišnost z hlediska výšky IQ navenek vůči zbytku společnosti. Potvrzují si tím tedy nejen svoje kvality, ale i pocit odlišnosti, pro který nacházejí vysvětlení a jasné důkazy.

Adam: Já jsem vždycky věděl, že jsem chytrý, ale chtěl jsem na to mít nějaký papír, chtěl jsem to mít nějak potvrzený.

Bára: To jsem si všimla někdy v dětství, někdy před pubertou, že se nějak liším od těch holek ve třídě, že mám trochu jiné zájmy a trochu jiný, i jiné způsoby chování nebo projevu... Tak jsem si říkala, tak si na to zajdu, uvidím, jak na tom jsem skutečně teda oficiálně.

Ačkoliv může být samo členství interpretováno jako důkaz odlišnosti, dochází k jejímu definování skrze řadu dalších jevů. Ukazuje se být klíčová při vysvětlování fungování v každodenním životě. Jsou jí jednak ospravedlňovány některé problémy, ale také je spojována s mnoha výhodami. Jejím konstituujícím principem je tedy vysoká inteligence. Ačkoliv inteligence není na první pohled zjevná a nemůže tedy vést při běžných setkáních

k odhalení odlišnosti, je spojena s celou řadou vedlejších projevů, jako je způsob komunikace a vystupování. (Goffman 2003: 62-64)

Karel: A pak jsem zase v jiný práci, tam jsem viděl kluka, ten musí mít šílený IQ, on to přece jenom člověk pozná, že jo.

Podobnost mezi členy

Při vyprávění o svém členství popisují Mensané jako důležitý kontakt s ostatními členy. Pro nalezení jistoty ve své odlišnosti je podstatné zjištění, že ostatní lidé v Mense nebo lidé se stejně vysokou inteligencí mají podobné problémy a podobné vnímání světa. Tedy, že existují lidé, kteří zažívají obdobné projevy rozdílnosti. Osoby, které žijí s podobnými schopnostmi a vědí tak z vlastní zkušenosti, co vysoká inteligence člověku přináší, se pro ně stávají zájemem, kde se mohou cítit mezi svými a uvolněně. Dávají jim pocit, že jim někdo rozumí a může jim poskytnout psychickou podporu. (Goffman 2003: 30) Mensa se tak stává platformou pro setkávání lidí s vysokou inteligencí, kteří si mohou být vzájemnou oporou a navzájem si pomáhat vymezovat se vůči okolnímu světu i se do něj snažit začlenit.

Jakub: Ale já jsem do Mensy hlavně chtěl kvůli lidem, kteří jsou na tom podobně jako já, protože jsem si chtěl ověřit jednu podstatnou věc a to je to, že lidé s vysokou inteligencí mají určitá specifika, která je jakoby vyřazují z normálního života.

Eva: Myslím si, že ta Mensa, že když je člověk v tý dětský Mense, tak mu to pomůže dostat se mezi lidi, který ho berou, takovýho jaký je.

Pro vymezení odlišnosti od ostatních používají vypravěči připisování dalších vlastností lidem s vysokým IQ, které se zdánlivě k inteligenci nevztahují. Navozuje se tímto způsobem pocit solidarity mezi členy. Díky tomu, že s ostatními členy spojují podobné vlastnosti, které mají oni, může pak mezi nimi nastávat lepší pocit porozumění a podobnosti. Zároveň se tak vytváří autentičtější dojem odlišnosti od okolí. Nástrojem vymezení se vůči „normálním lidem“ je tedy stvrzování podobnosti v rámci skupiny.

Jakub: ...právě ta sounáležitost, to pochopení jeden druhého, právě v tom, že máme všichni shodné problémy s okolním světem, takže jsme všichni na jedné lodi.

Karel: No, jaký jsou ((myšleno Mensani)). Já si myslím, že ve většině případů jsou uzavřeny, právě z toho důvodu, že se jim těžko povídá. Oni je nechápou...Ale jako fakt si myslím, že jsou spíš uzavřeny, že mají svůj svět, ve kterém žijou.

Komunikace

Oblastí, skrze kterou definují vypravěči svou odlišnost od ostatních nejčastěji, je komunikace. Konverzace je oblastí, při které konfrontují lidé své pojetí světa, které se odráží jednak ve způsobu používání jazyka a také v uspořádání zásoby vědění. Nastavení obou těchto faktorů určuje, do jaké míry jsme schopni rozumět si s jinými lidmi. (Berger, Luckman 1999: 49) I proto je vzájemná konverzace a bezprostřední kontakt okamžikem, kdy bude nejvíce patrná odlišnost osob s vysokou inteligencí. (Goffman 2003: 23) Můžeme rozlišit dvě oblasti, o kterých vypovídají a které jim umožňují popsat svou odlišnost od okolí. Jednou z nich je komunikace v lidmi se stejnou inteligencí, tedy se členy jejich členské skupiny, a druhou je komunikace s okolím, s nečleny, s lidmi s nižší inteligencí. Inteligence je popisována jako důležitý faktor při možnostech porozumění si především v úrovni vyjadřování.

Komunikace s těmi svými

Komunikace s lidmi se stejně vysokou inteligencí se v rozhovorech jako téma objevuje velmi často. Stejně vysoká inteligence nabízí z pohledu vypravěčů jiné možnosti úrovně komunikace než s jinak inteligentními. Dochází k lepšímu porozumění především díky podobné rychlosti uvažování a schopnosti dedukovat. Tím se komunikace v rámci skupiny vysoce inteligentních stává v určitém slova smyslu příjemnější.

Eva: Určitě máme takový společný vyjadřování, všichni jsme tam prostě trochu jinde než většina lidí.

Bára: Tak samozřejmě se s nima člověk může bavit prostě na jiné úrovni, v jiné dimenzi...No tak myslím si, že je taková určitá rovina, kde lidi od určitý inteligence v tom smyslu teda IQ už prostě už mají jasno. Že už se jim určitý věci nemusí vysvětlovat.

Filip: Ta rychlost porozumění je vyšší. Jo protože stačí mluvit jakoby kratšíma větama, případně se dají používat i nějaké zkratky výrazové a podobně a ten člověk to rychleji chápe. Případně obecně, když jdeme do větší hloubky a je potřeba nějaká logická úvaha, je samozřejmě výhoda, že se bavím s někým vysoce inteligentním.

Lepší možnosti porozumění ale ne vždy znamenají, že si dva lidé se stejně vysokou hodnotou IQ budou rozumět v lidské rovině, že si budou bližší, než kdyby měli rozdílnou inteligenci. Vypravěči často zdůrazňují potřebu společného zájmu nebo podobného pohledu na svět, který je v rámci hledání přátel důležitější než možnosti komunikace.

David: Já si nemyslím, že by jsme si rozuměli právě proto, že vysoká hodnota IQ, ale spíš, že máme nějaký společný zájem.

Filip: Samozřejmě mám pár známých nebo měl jsem celý život, u kterých byla naměřena i nižší inteligence a dobře jsem si s nimi rozuměl, protože tam byl společný zájem nebo společný okruh jako preferencí.

Karel: To s tím vůbec nesouvisí, víš, jaký máš IQ, důležitý je, jestli si máte co říct a nebo ne. Jo že jde spíš o to, jestli máte podobný názory...

Ne všichni vypravěči se ale v tomto ohledu shodují. Pro některé je stejně vysoká inteligence a z ní vyplývající možnosti komunikaci při výběru okruhu přátel stejně důležitá, ne-li důležitější než společný zájem. Především Jakub a Filip cítí podobnost s ostatními v rámci Mensy jako tak významnou, že se při výběru přátel a známých řídí výškou jejich inteligence. Vymezení se vůči okolí, vůči kterému cítí existenci komunikačních bariér, je velmi silné. Odlišnost skupiny, do které jedinec patří, je potvrzována popisem izolace, která vzniká na základě společných rysů. Goffman pro volbu přátel ze své vlastní skupiny používá pojem sociální spojení, které je dle něj spojeno s mírou identifikace s odlišností. (Goffman 2003: 125)

Jakub: ...že jsou tady hodně lidí, kteří jsou na tom podobně, se kterými si rozumím, u nichž nemám potíže s vysvětlováním některých svých pocitů a nemám vlastně ani (.) tím pádem důvod hledat si přátele mezi neznámými lidmi nebo mezi ostatní populací.

Filip: Ta vysoká inteligence je výhodou. A určitě jedním důležitým kritériem pokud komunikuju a snažím se s někým víc trávit čas.

Komunikace s ostatními

Možnosti komunikace se stejně inteligentními jsou dávány do protikladu s úrovní komunikace s ostatními. Mensané narážejí často na překážky ve snaze jim porozumět i být pochopen a tuto zkušenost dávají do protikladu k bezproblémovému rozumění si s Mensany.

Jakub: ((o Mense))...jakoby člověk přijde do jiné světa, kde všem je všechno jasné. Když udělám nějaký krok, který je řekněme z pohledu vnějšího světa nějaký divný, tak tady se tomu nikdo nediví. Je to tak, že to všichni berou jako...logický postup mého předchozího uvažování a jednání. Kdežto když jsem kdekoliv v jiné společnosti moje důvody a argumenty jsou vždycky předmětem nějakých dohadů, otázek, pochybností a tady ne...

Kategorie neporozumění je u Mensanů spojena se snahou předat svému okolí informace nebo i své běžné myšlenky a nápady. V takovém případě nastává nutnost přizpůsobovat svoje způsoby vyjadřování lidem, se kterými přicházejí běžně do kontaktu. Při popisu situací, ve kterých se setkávají s nepochopením, vyvstává kategorie odlišnosti velmi výrazně. Definování své situace jako nutnosti přizpůsobovat se okolí vede k jednoznačnému vymezení se vůči lidem s jinou inteligencí.

Karel: Oni je ((okolí Mensany)) nechápou vlastně, jak to často bejvá v těch filmech. On řekně nějaký vtip a oni na něj koukaj, protože ho nechápou. Ale to je takový to, když to převedu na úplně tu nejnižší úroveň.

Eva: Za mnou někdo přijde a můžeš mi vysvětlit tu fyziku...Já mu to vysvětlím, přijde mi, že je to dostačující a oni na mě pořád tak koukaj...Takže možná se mi hůř vysvětlují věci jiným lidem, protože já tomu prostě rozumím, ale to jen ve fyzice.

Jakub: Protože samozřejmě žádný z nás nemůže žít vytrženě, všichni máme nějaké kontakty, ať už rodinné nebo příbuzenské nebo přátelské a taky na pracovišti, takže musíme vycházet se všemi těmi lidmi, s celým svým okolím.

Solidarita

Jako důležitou oblast vymezování se vůči okolí vnímám pocity sounáležitosti s Mensou a s ostatními členy, která se v některých vyprávěních objevila. Sounáležitost je nástrojem začleňování členství do konstrukce své identity. Solidarita s organizací a s ostatními členy se projevuje především snahou udělat pro ni něco dobrého, přispět nějakým způsobem k jejímu rozvoji nebo chránit její dobré jméno. Tyto tendence se neobjevují pouze u aktivních členů, jak by se dalo očekávat, ale i u členů, kteří jsou v současnosti pasivní. Sounáležitost, která je v souvislosti s organizací popisována, je odrazem významu Mensy pro její členy a svědčí o snaze vypravěčů oplácet Mense to, co ona jim dává, nebo pomáhat ostatním členům.

David: Ale osobně v tom nevidím nějaký přínos ((o své aktivitě v Mense)), protože je to přínos pro Mensu spíš jako takovou, proto, aby se ty lidi dozvěděli něco o sami sobě.

Bára: Tak v každém případě určitě bych se snažila pozvednout Mensu a její úroveň, že bych něco dokázala ve svém oboru...člověk, který to nějakým způsobem někam dotáhl tak a jedna z jeho zájmových činností je, že je v Mense, tak samozřejmě se už o té Mense mluví v dobrém. A tím se pro tu Mensu něco dělá.

Adam: Já osobně mám takový povinnosti, spíš takový morální aby člověk nechodil nahatej po městě a neříkal, já jsem z Mensy, já jsem z Mensy...Prostě když reprezentuju nějakou organizaci, tak se (...)...

Jakub: Já jsem do Mensy vstupoval proto, že jsem JÁ chtěl nabídnout něco Mense, že já jsem ten, kdo chce přispět svou troškou do mlýna a je schopen přinášet nějaké vylepšení, hodnoty, které třeba obohacují ty ostatní, kteří tu jsou.

Odlišnost, kterou Mensané popisují, vystupuje jako sjednocující faktor v rámci skupiny vysoce inteligentních. Pocity solidarity mezi členy a vnímání vzájemné podobnosti napomáhá při vymezení se vůči ostatním a při vytváření dojmu odlišnosti. Stejně tak je tento dojem potvrzován pomocí lepšího porozumění mezi členy, které kontrastuje s neporozuměním, se kterým se setkávají ve svém okolí.

Pohled zvenčí očima uvnitř

V rámci vyprávění o svém členství zmiňovali vypravěči pohled vnějšího světa na Mensu, na ostatní členy i na ně samotné. Tento pohled využívali při vysvětlování problémů, se kterými se díky svému IQ setkávají. Došla jsem tak k poznatku, že odlišnost není definovaná pouze vypravěči. Konstruuje se současně v interakci s okolím. Druzí jsou spolutvůrci naší identity, podílejí se na našem sebepojetí. (srovnej Mead 1997) To je vytvářeno v rámci sociálních procesů a dále je neustále přetvářeno a obměňováno sociálními vztahy. (Berger, Luckman 1999: 170-171) Způsob, jakým je na nás nahlíženo okolím, a jaké charakteristiky jsou nám připisovány, ovlivňuje budování naší vlastní identity. „Svou jinakost si uvědomuji, nějakým způsobem se vždy od těch *druhých* dozvím, že se mnou ‚něco není v pořádku‘. To stále prohlubuje můj pocit jinakosti – ve své jinakosti jsem *druhými* stále utvrzován.“ (Pecáková 2001: 22)

Vnímání okolí

Významným nástrojem, který vypravěči používají, když mluví o své odlišnosti, je popis toho, jak je vnímá okolní svět. Mluví o tom, že z nepochopení, se kterým se lidé s vysokou inteligencí setkávají, plynou problémy, které pak vedou k odsouzení Mensanů většinovou společností a k možné izolaci. Vypravěči dokládají svou odlišnost pohledem z venku, který jim ji připisuje díky vzájemnému nepochopení.

Jakub: Oni ((Mensané)) vlastně také cítí určitou izolaci, nepřátelství a nepochopení, většinou nepochopení. Ale z nepochopení a z toho, že jsou jiní, vzniká v podstatě, vznikají ty potíže... Protože mám už jako zkušenosti s tím, že když se vyjadřuju nesrozumitelně, tak ti lidé mě nepřijímají.

David: Častokrát se stává, že lidi vysoce nadprůměrně inteligentní mají problém s okolním světem.

Karel: Protože vždycky jsem měl spíš problémy s kolegy, oni to nevěděli ((myšleno výška Karlova IQ)), protože já to nikde neříkal nebo tak, ale oni to poznají.

Předsudky

Celkově jsou lidé s vysokou inteligencí dle vypravěčů spojováni s celou řadou předsudků. Ty jsou dány virtuální sociální realitou, kterou přisuzujeme nositelům určitého znaku, v tomto případě vysoké inteligence. Předsudky, které vedou k vytváření dojmu odlišnosti, vznikají na základě spojení určitého atributu se stereotypem. (Goffman 2003: 10-11) Tyto předsudky jsou tedy svým způsobem dokladem společenské snahy potvrzovat odlišnost Mensanů.

David: Protože lidí s vysokou, nadprůměrnou hodnotou IQ je ve společnosti pouze asi 2%, tak to ta bílá vrána pořád bude, že jo. Tak to se těch předsudků bude těžko zbavovat.

Můžeme identifikovat tři hlavní strategie, které jsou z pohledu vypravěčů společností využívány při poukazování na odlišnost Mensanů a které jsou používány také jako nástroje jejich hodnocení. Jednou ze strategií je zdůrazňování vynikání nad ostatní, které je způsobeno vysokým IQ. Další strategií je spojování Mensy s elitářstvím a poslední strategií je deklarace zažité představy, že lidé v Mense jsou podivíni.

Vyčnívání

Odlišnost ve smyslu vynikání nad ostatními vede k negativnímu vnímání Mensy. Vypravěči mluví o nevraživosti, která je ve společnosti zažitá vůči jakémukoliv typu výjimečnosti. Existence Mensy jako takové je dokladem výjimečnosti jejich členů. To, že se lidé s vysokým IQ sdružují, poukazuje na vnímání inteligence jako charakteristiky, dle které lze společnost stratifikovat. Právě vyčleňování se z průměrné populace vzbuzuje u ostatních lidí negativní reakce.

Karel: ...to je kastování, to je vyloženě kastování, proč najednou se tady má být kasta asi 2 procent lidí, kteří se narodili s něčím, co ty ostatní nemaj, tedy bez příčinění nějakého a marná sláva pak ty ostatní tam cejtěj tu nadřazenost, víš. Proto myslim, že to lidi nevnímaj moc dobře. Ale to je obecně, to není jenom o inteligenci. Když je někdo bohatej, tak to taky lidi nemaj rádi...Lidi obecně nemaj rádi, když je někdo jako vybočuje a právě jako vybočuje nahoru. To je jedno v čem, prachatý nemaj rádi, protože já nemám, tak jsem naštvanej. On je chytrej, jsem naštvanej, protože já nejsem. Ale řekl bych, že je to hodně česká povaha.

Bára: Kdokoliv někdo něčím vyniká, ne jen inteligencí ale čímkoliv, tak se setkává spíše s takovou nevraživostí, závistí.

Elitářství

Vypravěči zároveň reflektují, že jsou často spojováni s pojmem elita, který kromě vyčlenění se ze společnosti zahrnuje i povýšení se nad ní. Pojem elity má ale v naší společnosti značně pejorativní význam a je možná díky komunistické minulosti vnímán velmi negativně. Spojení s pojmenováním elita vede k připisování řady negativních charakteristik. Proto se vypravěči tomuto pojmenování Mensy brání.

Filip: Jestliže by o někom bylo známý, že má vysoký IQ, tak to je nedostatečná informace a nemyslím si, že by lidi na to nějak reagovali pozitivně. Naopak často si řeknou, se boje, že to je elitářství a český národ není příliš elitářský.

Jakub: My se necítíme jako elita, ale bohužel to okolí nás vnímá jako elitu. A hlavně je to tak, že když člověk dosahuje nějakých úspěch, tak tím hůř pro něj v tomto státě... Tady se úspěch považuje za něco co je záviděníhodné, zavrženíhodné, nepříjemné a neprospívá to a neprospívá to celé společnosti.

Podivínství

Ve společnosti jsou lidem s vysokou inteligencí na základě tohoto atributu obvykle připisovány vlastnosti, které popisují jejich uzavřenost ve vlastním světě a neschopnost komunikovat s okolím. Tyto názory zřejmě vyplývají z již dříve zmíněných komunikačních bariér vzniklých díky rozdílným IQ. Vypravěči si existenci těchto předsudků dobře uvědomují. Z pohledu společnosti je to další hledisko, ve kterém jsou Mensani definováni jako odlišní od ostatních.

David: Neboť to je nebo dřív bylo považováno za sdružení lidí, kteří jsou podivíni, kteří si počítají nějaké příklady a prostě, nevím.

Eva: Mensa, tak většina lidí, když jim řeknu, že jedu teďka v létě, už se tam hrozně těším na ten tábor, tak mi řeknou, ježiš a co tam budeš dělat, vždyť to sou všechno samý brejlouni. Teď, žádný kluci se tam prostě najít nemůžou. A když jsou tam všichni tak strašně chytrý, tak jak to tam můžeš přežít. Tak já si říkám, že když se řekne Mensa, tak si všichni představí lidi, který pořád bůhví nad čím sedí...

Adam: Lidi si řeknou, Mensa to jsou takový ty. Lidi o tom můžou mít hodně zkreslený představy...aby to nebylo, ty jsou nějaký divný a přitom o nich nic nevěděli. Někdo říká, já černocho no a co, tak mají akorát jinou barvu pleti. Vo co de. To jsou prostě předsudky, který si lidi vytvářej ať chtěj nebo ne.

Tím, že jsou si vypravěči pohledu okolí vědomi, nastává pro ně nutnost tento pohled zapracovat do svého sebepojetí. Jejich definice sebe samých jako odlišných může být podmíněna právě pohledem zvenčí, který částečně internalizovali a stal se součástí jejich identity. Tím, že tento pohled přijali, mohli zmírnit ambivalenci mezi vnímáním sebe samých a tím, jak je vnímá okolí. Pohled okolí se pro ně tedy stal spíše potvrzováním své identity. „Určitým důležitým způsobem všichni lidé či alespoň většina, s nimiž se jedinec v každodenním životě setkává, slouží ke stvrzování jeho subjektivní reality.“ (Pecáková 2001: 22) Tento proces se netýká pouze vymezení své jinosti, ale i přisuzování si možné výjimečnosti.

Jsem/jsme výjimeční

Stejně tak jako Mensané konstruují v průběhu rozhovoru svou odlišnost, mluví někteří z nich o své výjimečnosti. Výjimečnost představuje vlastně jiný, specifický typ odlišnosti. Tyto kategorie jsou velmi úzce propojeny, protože obě vymezují pozici Mensanů vůči okolí. Připisování odlišnosti vyčleňuje lidi s vysokým IQ mimo společnost. Oproti tomu připisování výjimečnosti je spojeno vždy s jistou nadřazeností nebo převyšováním ostatních v určitých ohledech. Svou výjimečnost definují jednak na základě připisování hodnoty výše IQ a dále pomocí spojování výšky IQ s dalšími schopnostmi.

Intelligence jako hodnota

Vysokou inteligenci lze vnímat jako výjimečnou schopnost, která je celospolečensky oceňovaná a pozitivně vnímaná. Tento pohled se ve vyprávění vypravěčů objevuje poměrně často a deklaruje v jádru pozitivní aspekty atributu, ze kterého vyplývá jejich odlišnost. Intelligence může být díky tomuto pohledu označena za charakteristiku, jejíž výška ovlivňuje „kvalitu“ nebo váženost jejího nositele. Když se inteligenci přiřkne takový význam, může se od ní odvozovat prestiž nebo schopnost stát se vzorem pro ostatní a může se použít k deklaraci výjimečnosti jejich nositelů. Je nutné zmínit, že někteří vypravěči s tímto pojetím využívání inteligence nesouhlasí a preferují představu, že pro získání prestiže je nutné nejprve něco v životě dokázat. Vysoká inteligence pro ně není sama o sobě hodnotou, na základě které by se člověk mohl označit za výjimečného.

Adam: Tak já si myslím, že inteligence je hodnota sama o sobě...Bral jsem to a ještě to беру jako prestižní záležitost. Být mezi nejchytřejšíma lidma.

Adam: Může být, může v určitým, určitém ohledu může na ně být vzhlíženo, třeba, protože tak. Že jo, proč jsou třeba krásný ženský tak oblíbený, protože jsou krásný. No a proč by nemohli být inteligentní lidi oblíbený, protože to máš stejný jako se sportovcema. Skvělý sportovci jsou taky vzorama.

Karel: ...jo jako přece jenom, jsem chlap a není to ješitnost nebo tak, víš, ale zase je to hezký, že člověk někam patří, víš, jako že každý rád něčím vyniká čímkoliv, nějak chce vybočit z davu, jo, tak třeba kvůli tomu tam zůstávám.

Co vše umím, když jsem inteligentní

Druhým způsobem, který využívají vypravěči k popsání své výjimečnosti, je připisování lidem s vysokou inteligencí na základě této jedné vlastnosti pravomoci a úkoly, které by měli ve společnosti plnit. Inteligence v řadě svých definic zahrnuje, že její výška ovlivňuje některé schopnosti jejích nositelů. Představa, že s vysokým IQ jdou ruku v ruce schopnosti, které opravňují k řízení a rozhodování, je dokladem přesvědčení o výjimečnosti vysoce inteligentních par excellence.

Jakub: A domnívám se, že právě lidé s vysokou inteligencí by měli být ti, kteří půjdou dopředu a nebo budou tím předvojem, který by měl tu společnost vést... kteří by prostě jednali rozumně ve smyslu toho, co by prospělo téhle společnosti...Protože lidé s vysokou inteligencí pochopitelně díky tomu, co jsem nazval jakoby předvídavost...jsou schopni i z hlediska té ekonomiky daleko lépe uvažovat směrem do budoucnosti...

Bára: No tak že jo tam jde o to, že ty lidi, co mají přece jenom takový pronikavější myšlení, co vidí trochu víc pod povrch věcí a jsou, jsou schopni analyzovat víc situaci, tak to si myslím, že to by se mělo využít...měli by se snažit se seberozvíjet a uplatnit ty svoje schopnosti ve prospěch té společnosti.

Snaha definovat sám sebe jako výjimečného je u Mensanů dokladem vytváření svého sebeobrazu na základě vysoké inteligence. Ta se spojuje s dalšími kladnými vlastnostmi a specifickým postavením ve společnosti. Ačkoliv se Mensané brání pojmenování „elita“, jak jsme o tom hovořili v souvislosti s pohledem okolí, někteří vypravěči při popisu výjimečnosti tuto pozici přijímají.

Jsem/jsme normální

Odlišnost a výjimečnost jsou často spojovány s problematickými momenty - s komunikačními překážkami, s nepochopením nebo s předsudky. Identifikace s odlišností a její přijetí je pro ego velmi těžká. Přijetí těchto negativních faktorů se vypravěči brání jednak distancí od členství a jednak definováním lidí v Mense jako zcela normálních a stejných jako ostatní.

Já ne, já Ne-Mensan

V rámci rozhovorů jsem narazila na zvláštní kategorii distancování se od ostatních členů Mensy. Někteří vypravěči v určitých částech rozhovoru přijali představy společnosti o Mense a jejích členech. V takových chvílích o sobě mluví jako o nečlenech organizace a toto nečlenství různým způsobem zdůvodňují. O Mensanech pak mluví ve třetí osobě a připisují jim vlastnosti, které jim připisuje společnost. Přístupují na stereotypní myšlení a předsudky, které jsou spojeny s jejich členskou skupinou, a zbavují se jich tím, že se od ní distancují. Přijímají tak pojetí Mensanů jako jiných, ale sami o sobě tím říkají, že jsou normální. Distancování se od Mensy je výsledkem ambivalentního vztahu ke své odlišnosti, kterou je velmi těžké přijmout jako část své identity. Dochází tak ke kolísání identifikace s ostatními lidmi s vysokou inteligencí i s organizací, která je reprezentuje. (Goffman 2003: 50)

Adam: Oni jsou lidi s vysokým IQ většinou dost pošahaný, víš co jako ((smích)) V: No počkej, vždyť k nim patříš? Adam: No, já nemám zas tak vysoký IQ. Já mám takový IQ, že jsem tam prospěl, že bych měl IQ jako geniální to ne. Takový zdravě vysoký IQ. Takže jsem normální.

V: Myslíte si, že vysoká inteligence nějak ovlivňuje váš každodenní život? David: No, můj ne, protože si nemyslím, že by moje inteligence byla vysoká. ((smích)) Jo ale myslím si, že některý lidi s tím můžou mít velký problémy.

Adam: To jsou takový lidi ((myšleno Mensani)), že se jich zeptáš kolik je hodin a oni ti odpoví pět kopečků rýže... No to tě lituju, že sis vybrala Mense, to jsou divný lidi.

Karel: A co že ses rozhodla dělat rozhovory s bláznama Mensákama?

Normálnost

Při vyprávění o své normálnosti si vypravěči často protiřečí s předešlými konstatováními o své jinakosti či výjimečnosti. Některá tvrzení jsou dokonce přímým opakem toho, co bylo řečeno v jiné části rozhovoru. Výskyt kategorií odlišnosti, výjimečnosti a normálnosti je vidět v tabulce dvě, která ukazuje, že většina vypravěčů osciluje mezi kategoriemi a mluví o lidech s vysokou inteligencí jako o jiných i jako o normálních. Tyto rozpory svědčí o nejednoznačném pojetí své vlastní identity. Vypravěči nedokáží jasně vymezit, zda se liší od okolí nebo jsou jeho součástí. Snaha nevydělovat se z průměru se projevuje odvoláváním se k lidskosti. Ta představuje něco, co jednoznačně a nepopíratelně spojuje Mensany s „normálními“ lidmi. Svůj život definují jako běžný či obyčejný a nijak nepoznamenaný vysokou inteligencí.

Tabulka 2			
	Odlišnost	Výjimečnost	Normálnost
Adam	X	X	X
Bára	X	X	X
David	X		X
Eva	X	X	X
Filip			X
Jakub	X	X	
Karel	X	X	

David: Já jsem říkal na začátku, že IQ je pouze jedna hodnota, že Mensa není o extrémních výjimečnostech, ale prostě jsou to lidi.

Adam: Jak jsem říkal na jednu stranu jsou to lidi hodně chytrý, na druhou stranu jsou to lidi pořád jenom lidi, který mají obyčejný problémy... Já myslím, že když tam přijdeš ((o mé chystané návštěvě setkání Mensanů)), tak to bude jako by tam byli nemensani. Rozhodně tam nebudou sedět a ((kývá se dopředu, dozadu a napodobuje blázna))

Jakub: A kteří ((jeho přátelé mimo Mensu)) také samozřejmě žijí úplně normální životy tak jako je žijeme všichni ostatní.

Druhou strategií, jak se zařadit mezi průměrnou populaci, je přímé popření výjimečnosti či odlišnosti. Tato strategie ale sebou nese silné protiřečení si v rámci kontextu celého rozhovoru. Normálnost je spojena s průměrností a nevynikáním nad ostatní. Vypravěči popírají, že by vysoká inteligence musela být nutně příčinou odlišnosti. Vysvětlení lze možná hledat v různosti rolí, které vypravěči hrají. (srovnej Goffman 1999) V některých z nich si mohou připadat ovlivněni svou vysokou inteligencí a pociťovat odlišnost a v jiných ne. Normální a odlišné „nejsou ani tak osoby jako stanoviska. Ta jsou utvářena v sociálních situacích během smíšených kontaktů“ (Goffman 2003: 157) Z výpovědí ale nelze identifikovat, zda se vypravěči popisují jako normální nebo odlišní dle konkrétních sociálních situací. V případě Evy a Báry dochází k definování Mensanů jako normálních v kontextu rozebírání předsudků, které jsou s Mensou spojeny. Normalita může být tedy pouze vymezením se vůči pohledu okolí, který se snaží vyvracet tím, že popírají důvody předsudků.

V: ...O těch předsudcích jsme se bavili. Bára: ...ty předsudky jsou naprosto zbytečný, že ty lidi v Mense nejsou vůbec nijak divnější a ani nijak nadprůměrnější lidi než

ostatní. Kdybych nevěděla, že jsou v Mense, tak je nepoznám. To jsou úplně normální lidi...

V: Mně přišlo, že je to hodně spojený s předsudkama ta Mensa? Eva: ...většina těch lidí jsou prostě takový jako normální. Ničím nevynikaj. Vynikaj třeba v jednom, v tý matice, třeba některý lidi tam píšou hezký slohy nebo některý lidi, tam uměj hrát dobře dračí doupě nebo jiný hry. Takový normální jsou tam všichni normální, relativně.

Snaha o vytváření dojmu normalnosti je dokladem ambivalence vysoké inteligence a členství v Mense, která vypravěčům komplikuje vytváření jednoznačného sebeobrazu. Části rozhovorů, ve kterých Mensané popírají odlišnost, dokládají snahu nelišit se od okolí a zabránit spojování s dalšími atributy a vlastnostmi, které obvykle z odlišnosti plyne.

Závěr

Členové Mensy vytvářejí celkově velmi rozporuplný obraz svých identit. Jejich rozpolcenost mezi přijetím odlišnosti nebo jejím odmítnutím je odrazem rozporuplného vnímání okolím. Pohled společnosti, který je Mensany reflektován, se začleňuje do jejich sebeobrazu. Přijetí nálepky výjimečných či podivínů umožňuje upevňování jejich identity jako odlišných a vede k solidaritě mezi členy. To, že společnost připisuje všem Mensanům určité charakteristiky, jim umožňuje se identifikovat s ostatními členy, kteří jsou podobní jako oni, a upevňovat tak své sebepojetí. Zároveň ale společenské předsudky vyvolávají strach identifikovat se s ostatními Mensany, kteří jsou spojováni s negativními atributy. K dosažení rovnováhy nebo nalezení kompromisu mezi odlišností a normalností u většiny vypravěčů nedochází. Mensané se stávají příkladem skupiny, jejíž členové se musí v každodenní interakci i sami v sobě vyrovnávat s určitým rysem, který mají vrozený. Ambivalence vysoké inteligence spočívá na jedné straně v řadě výhod a v prestiži, kterou přináší, na druhé straně v problémech a předsudcích, které jsou s ní také spojeny.

Literatura:

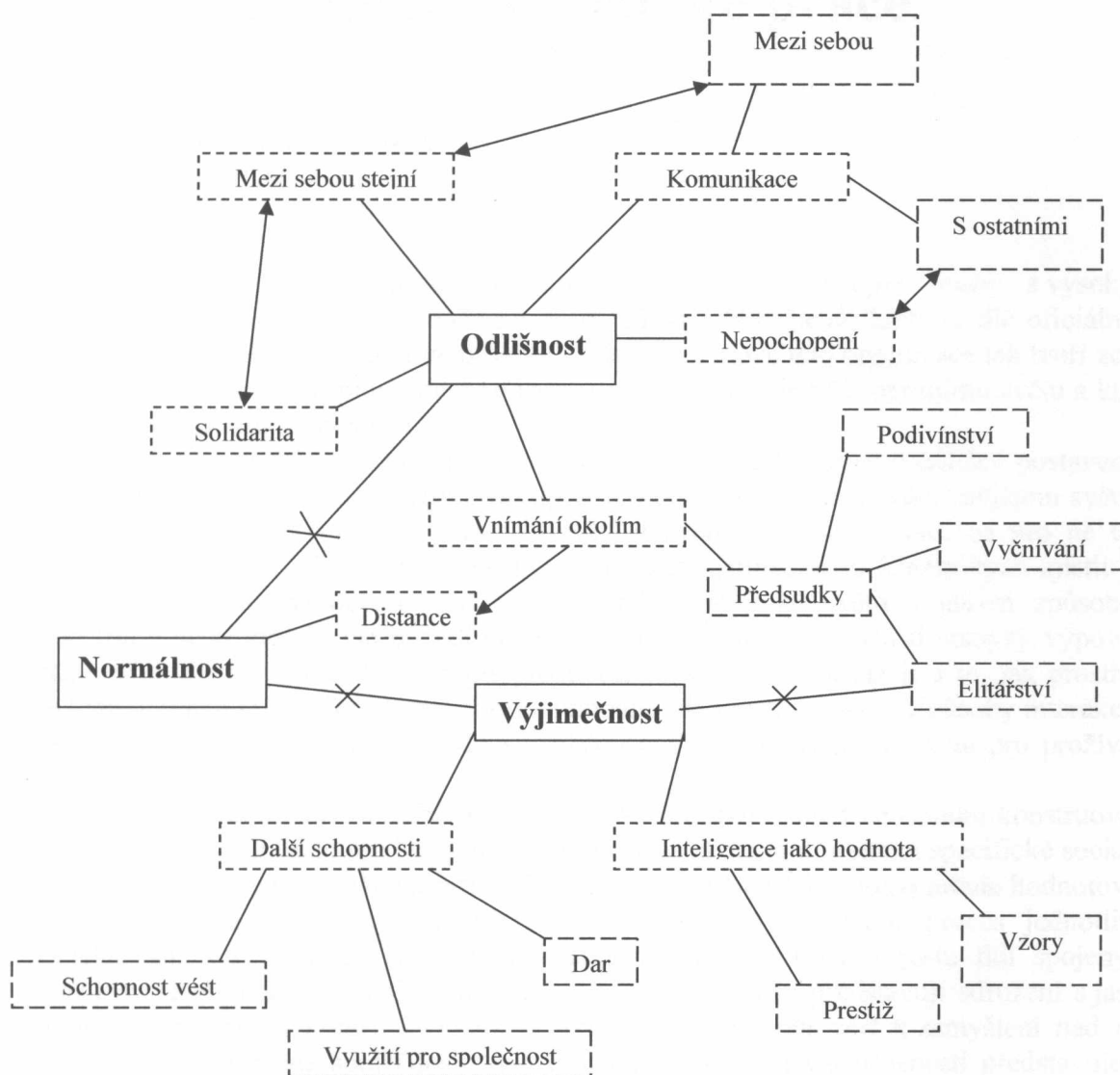
- ATKINSON, P. / SILVERMAN, D. (1998): Kunderova Nesmrtelnost: Interview society a vynalézání Já. *Biograf* (13): 1-25
- BERGER, P., LUCKMANN, T. (1999): *Sociální konstrukce reality, pojednání o sociologii vědění*. Praha: CDK.
- DISMAN, M. (2002): *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.
- FISCHER-ROSENTHAL, W. (1997): Potíže s identitou: Biografie jako řešení některých (post)moderních dilemat. *Biograf* (12): 61 odst.
- GILAROVÁ, P. (2004): *Být rodičem autisty: zpráva o empirickém výzkumu*: Bakalářská práce. Praha: Universita Karlova, Fakulta sociálních věd
- GOFFMAN, E. (1999): *Všichni hrajeme divadlo: sebe prezentace v každodenním životě*. Praha: Ypsilon.
- GOFFMAN, E. (2003): *Stigma: Poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. Praha: SLON.
- HENDL, J. (2005): *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- MACKINTOSH, N.J. (2000): *IQ a inteligence*. Praha: Grada
- MEAD, G.H. (1997): *Mind, self and society: from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: University of Chicago press.
- PALEČKOVÁ, D. (2000): Takoví normální buddhisti... *Biograf* (22): 79 odst.
- PECÁKOVÁ, I. (2001): Jiní a ti druzí. In: *Svět mých vrstevníků*, Praha: Institut sociologických studií FSV UK.
- SILVERMAN, D. (2002): *Qualitative research : theory, method and practice*. London: Sage.
- STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. (1999): *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert.

Internetové zdroje:

- <http://www.mensa.cz>
- <http://www.iq.cz>

Příloha č. 1

Diagram kategorií, jejich dimenzí a vztahů

Projekt bakalářské práce

1. Předpokládaný název práce:

Mensa a její lidé

2. Námět práce:

Mensa ČR je mezinárodní nezisková organizace sdružující osoby s vysokým inteligenčním kvocientem. V současné době má asi 2000 členů, kteří se dle oficiálních stanov snaží využít inteligenci ve prospěch lidstva. Členové této organizace tak tvoří zcela specifickou sociální skupinu, která se jednoznačně vymezuje vůči okolnímu světu a která má jasně daná kritéria členství.

Cílem mé práce je zachytit, jak tito lidé pocítují a reflektují své odlišné postavení a zda mohou jejich dispozice ovlivňovat způsob, jakým se vymezují vůči vnějšímu světu a celé společnosti. Jakým způsobem vyprávějí o svém členství, o tom, co pro ně toto členství znamená a zda z něj pro ně vyplývá pocit výjimečnosti. Chtěla bych zjistit jak případné vědomí výjimečnosti ovlivňuje jejich přístup ke světu a jakým způsobem konstruují svou identitu na pozadí členství v této organizaci. Součástí analýzy výpovědi samotných členů by měl být i popis prostředí, ve kterém se scházejí a to, jak prostředí ovlivňuje jejich sebereflexi či podporuje vnímání odlišnosti od okolí. Způsoby interakce a preferovaný diskurz v prostředí Mensy mohou být konstitutivním prvkem pro prožívání jejich členů.

Výsledky tohoto výzkumu by nám mohli pomoci porozumět způsobům konstruování identity, které jsou často předmětem sociologického zkoumání, v rámci specifické sociální skupiny. Cílem by mělo být zachytit, jakým způsobem členská skupina určuje hodnotovou orientaci a vnímání světa jednotlivce a do jaké míry je tento proces jednotlivci reflektován. Vliv členské či referenční skupiny může být na případu lidí spojených vysokým inteligenčním koeficientem dobře ukázán, protože představují sdružení s jasně definovanými cíli a kritérii členství. Výzkum by také mohl vést k zamyšlení nad rolí inteligence v současné společnosti, nad tím, jakou hodnotu v současnosti představuje či jaká je jí připisována. To, jakým způsobem budou členové Mensy definovat inteligenci a to, co vysoká inteligence přináší, může poukázat na význam, který má.

3. Předpokládaná metoda zpracování a předběžná struktura:

Zdrojem informací pro tento výzkum budou polostrukturované hloubkové rozhovory s členy Mensy ČR, kterým bude předcházet zúčastněné pozorování na setkáních zájmových skupin této organizace v Praze. Při pozorování provedu také výběr respondentů pro rozhovory úsudkem tak, aby representovali pozorovanou skupinu především z hlediska věkového složení. Rozhovory budou nahrávány na diktafon, následně přepisovány a analyzovány. Během pozorování budou pořizovány field notes, které budou také podrobeny analýze.

- a. Teoretický úvod zaměřený zřejmě na sociologické a sociálně psychologické zkoumání inteligence
- b. Analýza field notes z pozorování
- c. Analýza rozhovorů
- d. Závěr a shrnutí

4. *Orientační seznam literatury:*

Odborná literatura:

- Bláha, A. Sociologie inteligence. Praha : Orbis, 1937. - 395 s.
- Sedláček, J. Pojem intelligence v sociologii: analýza a kritika. *Vyd. 1.. Praha : Univerzita Karlova, 1969. - 125 s.*
- Gartner, A., Greer, C., Riessman, F. The new assault on equality : IQ and social stratification. - 1st ed.. - New York : Harper & Row, 1974. - 225 s.: tab. ISBN 006-080293-6
- IQ testy Mensa. Praha : Triton, 2004. - 122 s. ISBN 80-7254-567-1

Metodologická literatura:

- Disman, M. (1994): Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele. Praha,
- Strauss, A. - Corbinová, C. (1999): Základy kvalitativního výzkumu. Postupy techniky metody zakotvené teorie. Nakl. Albert Boskovic
- Silverman, D. (1993): Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction. London: Sage
- FISCHER-ROSENTHAL, W. / ROSENTHAL, G. (2001): Analýza narativně-biografických rozhovorů. Biograf, 24

Internet:

- <http://www.mensa.cz>
- <http://www.iq.cz>
- <http://guild.cz/intelligencecz.php>

Konzultant: Mgr. Ivan Vodochodský